

DAN NICU

Cl. a XII-a, Liceul Teoretic „Ion Creangă”, Chișinău.

Premiul I, secțiunea „Eseu – liceeni”

Problematica prozei (dramaturgiei) moderne și diversitatea realității

Diversitatea realității este o sintagmă, la prima vedere, pleonastică. Când n-a fost realitatea în care trăim și căreia îi aparținem... diversă? Pe tot parcursul istoriei *realitățile* au copleșit *indivizii*, dominându-i și impunându-le modul de gândire și de viață unanim acceptat în societate. Puțini au fost cei care, prin forța gândirii, s-au ridicat deasupra Realității. De regulă, majoritatea acestora au pierdut războiul cu realitatea, fiind obligați să se recunoască învinși. Ceilalți însă, minoritatea, au îngenuncheat-o și i-au impus noi limite, mult mai largi și mai încăpătoare.

Dar dacă pentru Evul Mediu și secolele următoare putem vorbi despre un anumit echilibru între evoluția societății *per ansamblu* și evoluția individuală, în era contemporană și în cea postindustrială acest echilibru, inerent supraviețuirii lumii așa cum o cunoaștem, riscă tot mai mult să fie distrus. Sub ochii noștri realitatea se modifică rapid, cu viteze de neînchipuit, acum un secol. Apar noi standarde, noi modele, conceptele culturale vechi sunt reactualizate în forme noi, emoțiile și trăirile umane sunt turnate în tipare noi și reexperimentate. Apar o mulțime de „profeți” care avertizează omenirea asupra pericolului *de-umanizării*, ca urmare a creșterii

alarmante a ritmului de dezvoltare tehnică și, respectiv, a gradului de dependență a ființei umane de mijloacele tehnice inventate pentru a-i satisface toate dorințele și a-i face viața cât mai ușoară. Aceste curente de opinie mai spun că, din cauza ultratehnologizării, ființa umană își atrofiază simțurile și instinctele primare, pierzând legătura cu Natura și transformându-se în *altceva*. Multiplele scenarii science-fiction anticipând un viitor în care mașinile inteligente se vor revolta și vor prelua controlul asupra planetei demonstrează că tot mai mulți oameni au început să fie preocupați de aceste probleme. Poluarea și distrugerea mediului de către marile companii industriale transnaționale nu înseamnă oare că în ultimele decenii între *ființa umană și natură* s-a creat o prăpastie adâncă, prima încetând să fie, cel puțin la nivel psihologic, o parte integrantă a celei de-a doua? Desigur, când spun aceste lucruri, mă refer la țările în care s-a trecut (sau se trece) de la o societate industrială la una postindustrială, în care economia se dezvoltă pe baza înaltelor tehnologii și a descoperirilor științifice aplicate. Principalul pericol însă ar putea veni de la societățile în curs de dezvoltare, cu populație crescândă și industrie grea (foarte poluantă) în plină înflorire.

Putem spune că, în prezent, evoluția societății depășește mai mult ca oricând evoluția individuală. O dezvoltare tehnico-științifică atât de accelerată nu poate să nu-și pună amprenta și pe evoluția culturii, în general, și a literaturii, în special. Putem observa deja cum fenomenul postmodernismului în literatură, apărut în secolul al XX-lea, apune încet, dar sigur. Globalizarea, apariția așa-numitului „global village” (sat global) ca urmare a fluxului planetar de informații au determinat în secolul trecut o reconsiderare a experienței literare a generațiilor precedente. Cuvintele „s-a spus totul”, care apăreau tot mai frecvent în vocabularul creatorilor, i-au determinat pe aceștia să recurgă la o „topire” a realizărilor curentelor anterioare pentru a putea crea o nouă literatură. Astăzi, nici aceste procedee nu mai pot convinge. Erupția mijloacelor audiovizuale (ieftine și accesibile) a impus o „cultură a imaginii”, fapt care a redus simțitor numărul cititorilor în întreaga lume. Astăzi, nici chiar literatura de larg consum, subliteratura, cum mai este numită, nu prea poate ține piept asaltului susținut al internetului și al altor mijloace electronice. Mentalitatea de consum a impus, sub deviza „anything goes” (merge orice), o degradare a mesajului și o atenuare a impactului unei opere literare,

obligându-l pe autor să se adapteze cerințelor comerciale care *i se impun* sau pe care *și le impune*.

Așadar, literatura, așa cum o cunoaștem, se află în criză. Sunt două direcții pe care literatura le-ar putea urma în viitor. O *re-naștere*, în forme noi, nebănuite, sau... *dispariția completă*. Apar deja semnele unui nou început, dar ele se manifestă ca o condamnare, o demonizare și o distrugere (voluntară sau involuntară) a vechilor tipare. Apare o întrebare firească: **Ce punem în loc?** Sau, poate, riscăm să nu punem nimic în loc?

Nu cred că trebuie să judecăm în termeni de *cât de actuală este literatura și cât de bine corespunde ea realităților din societate*. Este o mentalitate cu iz de comunism proletcultist, în care scrierile erau apreciate doar după gradul de conformitate cu doctrina realist-socialistă, iar criteriul valorii era complet neglijat.

Adevărul e că un text literar are o existență proprie, fiind ghidat de reguli specifice. Astăzi, după părerea mea, nu putem aprecia o carte după numărul de cititori sau după tirajul ei. Odată cu reducerea numărului de cititori se schimbă și modalitatea de abordare a cititorului. Prin diverse tipuri de intertextualitate și alte procedee, cititorul este implicat, în premieră, în construirea textului. Personajele literare au dreptul la cuvânt, iar discursul lor poate fi altul decât cel al autorului. Astfel, opera capătă o entitate proprie, personajele nu mai sunt în relație cu autorul, ci pot să intre chiar în conflict cu acesta. Mircea Cărtărescu: „În literatura de azi, în triada «autor-operă-receptor», accentul se deplasează pe relația dintre ultimii doi termeni. Cititorul devine, în această perspectivă, un adevărat personaj al textului”.

Una dintre trăsăturile definitorii ale prozei „post-postmoderne” este lipsa unei finalități a textului, adică a unei „morale” sau concluzii, învățături. Din această cauză,

sensul mesajului operei urmează să fie căutat de sine stătător, în funcție de dispoziția fiecărui cititor. El nu se mai oferă „pe tavă”, așa cum se întâmpla mai înainte. Această așa-numită „literatură fără finalitate” nu va reuși niciodată să se măsoare cu literatura tradițională ca popularitate. De fapt, ea nici măcar nu-și propune acest lucru. Este vorba doar de o tentativă de a scrie pentru propria plăcere. În „literatura fără finalitate” accentul este pus nu pe dorința de „a ajunge” undeva, ci anume pe actul de *a călători*, fără un scop bine conturat. De aceea, proza fără finalitate nu va fi niciodată înțeleasă (apreciată) de către acei pentru care literatura are în primul rând un scop educativ (patriotic, moral, ideologic).

Dar, oricât ar părea de straniu, odată cu prăbușirea sistemului politic în care trebuia să faci doar literatură bazată pe realismul socialist, predilecția pentru *realitate* n-a dispărut. Din contra, în ultimii ani scriitorii tineri și nu numai ei se concentrează tot mai mult pe exploatarea filonului realității fără mască. Desigur, această realitate este de multe ori contorsionată în felul de a o percepe al autorului, dar se poate spune cu certitudine că ea reprezintă o adevărată mină de aur pentru crearea unor opere de valoare.

Voi vorbi în continuare despre câteva lucrări care, după părerea mea, ilustrează perfect atât metastazele unei realități care este așa cum este (nu intenționez neapărat s-o condamna), cât și faptul că proza (dramaturgia) modernă *nu mai poate exista* în afara unei anumite părți a acestei realități. Cu alte cuvinte, proza sau dramaturgia modernă nu pot supraviețui decât dacă încearcă să utilizeze anumite reprezentări ale realității de astăzi, fapt care se și întâmplă. Astfel, dacă în perioada sovietică scriitorii nonconformiști încercau să evadeze din cercul vicios al *realității*

impuse și să scrie și altceva în afară de literatură pe teme sociale și realist-socialiste, astăzi tema socială revine în forță, cu noi experiențe și scopuri. **Protest** este cuvântul-cheie al acestei teme, chiar dacă de cele mai multe ori protestul nu se manifestă în moduri tradiționale, *ci altfel*. În scopul de a apropia tot mai mult limbajul textului de exprimarea uzuală și, în acest mod, de a induce cititorului un sentiment de familiaritate adesea debordantă, se preiau expresii „de cartier” sau variante populare ale cuvintelor limbii române. De asemenea, în cazul prozei scrise în Basarabia sau altundeva, însă de către originarii de aici, în scopul atingerii *supremei realități* se mai folosesc și rusisme intrate în vocabularul uzual al unei largi pături a populației românofone din Moldova, dar și înjurături și expresii licențioase. Un exemplu în acest sens ar fi proza fracturistă a lui Alexandru Vakulovski.

Piese de teatru ca *Oameni ai nimănui* de Dumitru Crudu și *Fuck you, Eu.ro.pa!* de Nicoleta Esinencu reprezintă transpunerea în scenă a fenomenelor despre care am vorbit anterior. Prima dintre piese oferă un tablou izbitor de real al dramei cetățenilor Republicii Moldova forțați de condițiile precare de trai din acest stat să plece în Europa Occidentală și să accepte o muncă la negru, în condiții de multe ori degradante atât fizic, cât și moral, dar care este plătită de 10-20 de ori mai bine decât aici. Protagonistii sunt oameni de diferite formații, unii dintre ei cu studii superioare, alții fără o educație mai elevată. Un singur lucru îi unește: dorința dusă până la paroxism de a se angaja în Italia. Reușesc, și în consecință sunt nevoiți să îndeplinească sarcini dintre cele mai diverse. Alexandru, un tânăr moldovean suferind de o boală incurabilă, care vine în Italia ca să nu mai fie o povară pentru familia sa, este angajat

de către un italian ca îngrijitor al tatălui său dement. Confruntându-se cu crizele acestuia, Alexandru descoperă într-un târziu că bătrânul, Marco, n-a fost niciodată nebun, ci doar simula demența, pentru a-l determina pe fiul său nepăsător să-i acorde o cât de mică atenție. Iar acesta, în schimb, angaja îngrijitori străini, care erau goniți la scurtă vreme de către bătrân. În cele din urmă, Alexandru moare, fără să afle că în Moldova soția sa a început să bea și a uitat cu desăvârșire de fiul lor, care nu mai doarme acasă, nu are cărți și nici bani ca să meargă la școală cu troleibuzul. Ca să ajungă în Italia, Vitalie și Silvia, alte personaje ale piesei, sunt nevoiți să împrumute o sumă mare de bani de la Igor, un tip dubios, cu legături în lumea interlopă. După jumătate de an, Igor vine la Roma să-și recupereze banii și face presiuni asupra lui Vitalie, care nu-și poate găsi de lucru și cade pradă disperării, începând să bea. Când Silviei i se propune exact suma de bani pe care o cere Igor în schimbul prestării unor servicii sexuale, Vitalie îi sugerează să accepte, chiar dacă nu vrea să afle în ce constă oferta. „...Toată viața am trăit în case străine, am mâncat din vase străine... vreau să avem o casă a noastră, numai a noastră”, spune el melancolic. Acest vis se transformă într-o obsesie care pune stăpânire pe întreaga lui ființă, făcându-l să nu-i pese de nimic, nici chiar de faptul că feciorul său se îmbolnăvește grav.

Dar poate că cel mai tragic destin are Maria, care se angajează ca servitoare în casa unei italiene bogate. Mereu zâmbitoare și veselă, Maria se transfigurează când află că soțul ei, Pavel, s-a sinucis și a fost găsit mort de către fiul lor, Andrei. Din acest moment, nimic nu mai contează pentru Maria, care încearcă să găsească o cale de a se întoarce în Moldova. Stăpâna Mariei, doamna Eliza, trăiește într-o depresie continuă,

deoarece a fost uitată de fica ei și de toți prietenii pe care îi avea în trecut. Astfel, observăm că și italienii se confruntă cu drame personale, cauzate de un fenomen omniprezent în Europa Occidentală – destrămarea familiei și declinul valorilor familiale.

Prin urmare, piesa *Oameni ai nimănui* de Dumitru Crudu reflectă dezastrul social din Moldova și drama personală a celor care pleacă să muncească în străinătate, adică o realitate.

Fuck you, Eu.ro.pa! de Nicoleta Esinencu se referă mai curând la evocarea unor experiențe personale legate de percepția lumii occidentale în spațiul ex-sovietic decât la tragismul experiențelor colective ale basarabenilor plecați peste hotare, așa cum se întâmplă în *Oameni ai nimănui*. Protagonista își descrie „întâlnirile cu Europa” din copilărie: „În fiecare lună luam câte 25 de ruble din buzunarul tău, tată. Nu știu ce făceam cu banii. Dar întotdeauna păstram 7 ruble pentru întâlnirea mea cu Europa! Atât de mult voiam să o cunosc. Era un fel de American Dream. De America, de fapt, mă temeam. Despre ea am aflat de la King Kong. [...] Așa au început întâlnirile mele cu tine, Europa! Când făceam câte

patru ore coadă la magazinul din colț. Nu ne vedeam foarte des. Pentru că doar o dată în două luni, acolo, aduceau gume din Italia, biscuiți din Franța și ciocolată nemțească. Atunci puteam să te cumpăr cu 7 ruble, Europa! Să fi vrut să dau mai mulți bani pentru tine, nu era posibil. Vânzătoarea nu dădea nimănui mai mult de 20 de gume, 8 pachete de biscuiți și 10 ciocolate. 7 ruble pentru Europa!”. Cum ajunge eroina să urască Europa, să înjure Europa? Descoperind realități de genul: „La tot pasul distribuitoare. Vrei să citești un ziar? Poftim! Vrei să fumezi o țigară? Marlboro? Lights? Filter? Poftim! O cafea? Cu lapte? Fără? Un espresso? Un cappuccino? Machiato? Vrei o ciocolată? De care? Alege-ți! Ce păcat că nu o mestecă pentru tine. Ar fi minunat! Bagi moneda, deschizi gura și distribuitorul scuipă direct în gură. Distribuitorii astea au și început să vorbească...”.

Astfel, diversitatea realității de astăzi își pune amprenta pe scrierea operelor literare, care se pliază pe tiparele acestei realități. Realitățile triste din Basarabia pot, prin urmare, genera o literatură de excepție în următorii ani. Să vedem cum va evolua situația! 🍀

Descoperirea focului